

PŘEVZDĚLANOST NEHROZÍ

V úvahách kolem českého školství se v různých podobách objevuje obava z převzdělanosti. Objevuje se v různých formách a bývá vztahována k různým stupňům vzdělávací soustavy. U vysokoškoláků se poukazuje na vysoké počty maturantů, kteří pokračují studiem na vysoké škole.

V souvislosti se státní částí maturitní zkoušky a neúspěchem vysokého procenta adeptů na získání maturitního vysvědčení – čerstvě třeba v souvislosti s pětinou neúspěšností u státní maturity z matematiky – se objevují obavy z toho, zda i na středních školách a některých učebních oborech nestuduje příliš vysoký počet žáků, který snižuje možnou kvalitu závěrečné zkoušky. Objevují se i výtky reagující na pláč některých podniků kvůli nedostatku vyučených pracovníků, kteří by v nich mohli nastoupit. Údajný nedostatek některých zejména technických profesí na trhu práce vede politiky k oživování představ o potřebě preference některých oborů studia nebo jejich lepšího financování.

Jiný trh práce mění podobu vzdělávání

Trend prodlužování školní docházky, oddalování nástupu do zaměstnání i vyšší podíl obecných znalostí umožňujících ve větší míře širší rozhled, ale vyžadujících při nástupu do konkrétního zaměstnání jistý čas na zapracování, vyplývá z podstatných změn na trhu práce v uplynulých dvou dekádách i celkové změně charakteru ekonomiky z převládající průmyslové produkce realizované ve velkých podnicích na ekonomiku založenou většinou na sektoru služeb a rozvoji malých a středních podniků. Specifika sektoru služeb vyžadují často vyšší stupeň sociálních dovedností a často i jazykové schopnosti, které v dřívější minulosti mohly být zbytné. Snižuje se výrazně počet pracovníků potřebných pro výrobní činnosti, protože rutinní a opakující se práce je ve velké míře nahrazována automatizací a mechanizací. Zvyšuje se naopak podíl pracovníků zapojených do operativního řízení, výzkumu a vývoje či finančních operací,

a tím i nároky na jejich širší vzdělání. Často je to spojeno i s nároky na vlastní iniciativu pracovníků tam, kde se používají metody organizace práce založené na spolupráci a iniciativě namísto dřívějších příkazových modelů. Skutečnost, že malé a střední podniky nahradily někdejší velké továrny, vede i k větší různosti potřebných pracovních činností, pro které je praktická výchova obtížnější, než bývala v dobách, kdy se žáci nebo učni připravovali na práci s jedním druhem zařízení.

Potřeba zaučení absolventů při nástupu do konkrétní práce je tak přirozeným důsledkem, nikoli anomálií. Zdánlivé obtíže zaměstnavatelů s málo prakticky připravenými pracovníky by neměly směřovat do změn studijního nebo učebního zaměření tak, aby vyhovovalo konkrétnímu zaměstnavateli, ale měly by být naopak k dispozici nástroje, kterými budou zaměstnavatelé zainteresováni k zapracování nových pracovníků a převodu obecně připraveného adepta na kvalifikovaného zaměstnance.

Větší důraz na rozvoj všeobecných znalostí

V administrativní práci přináší automatizace řady činností ještě výraznější změnu práce i předpokladů pro kariérní uplatnění. Úředníci jsou nahrazováni analytiky a výrazně se zvyšují nároky na dobré zvládnutí práce s informačními systémy a nástroji výpočetní techniky. I tento aspekt proměňuje potřeby obecného vzdělání, které poskytuje škola před nástupem do práce. V řadě činností to vede k přirozené potřebě získat kvalifikaci na vysokoškolské úrovni, přinejmenším bakalářského stupně. Nářek nad tím, že vysokoškoláci často nastupují na místa, kde dřív stačil středoškolák, je často způsoben přehlížením těchto kvalitativních změn. Širší rozhled poskytovaný vzděláním je totiž v těchto změněných podmínkách nutností, nikoli zbytečným luxusem. Neobstojí ani často uváděná výhrada o práci „mimo obor“. Různost profesních potřeb často vylučuje úzké zaměření na konkrétní obor a větší důležitost má rozvoj všeobecných a v různých kontextech uplatnitelných a přenositelných znalostí či dovedností. Ty jsou ve výraznější míře poskytovány všeobecně zaměřeným studiem.

Víceletá gymnázia nebyla pro elitu ani v minulosti

Těžko obstojí i výhrady k nedostatku potřebných schopností mezi studentskou populací a nutně zhoršenou úrovní,

kterou větší účast na vyšším vzdělání přináší. Dobře je to vidět při pohledu na strukturu školství u nás za první republiky, kdy se podobné tendence objevovaly v souvislosti se všeobecným gymnaziálním vzděláním. Kritici rozšiřování gymnázií, zejména pak gymnázií víceletých, se často odvolávají na údajnou skvělou úroveň a výběrovost, kterou gymnázia měla za první republiky. Celková historická čísla dnes nejsou běžně k dispozici, ale výmluvná je situace například brněnského školství z té doby. Ve třicátých letech se v Brně ročně rodilo zhruba 3000 dětí, což je o dvacet procent méně než dnes, zhruba třetina obyvatelstva přitom mluvila německy a jejich děti tedy navštěvovaly německé školy. Na území Brna na konci třicátých let působilo 16 středních škol a počet otevřených tříd prvních ročníků osmiletých studií se pohyboval kolem 30–35. Ve školním roce 1938–9 bylo v Brně celkem dvanáct(!) osmiletých gymnázií s českým vyučovacím jazykem a vedle nich jedna reálka, která dosud nebyla transformována na gymnázium (před 2. světovou válkou docházelo na základě poptávky i uplatnění absolventů k transformaci reálek na všeobecná gymnázia). Počet nastupujících studentů na všeobecně zaměřená víceletá gymnázia ještě na začátku Protektorátu převyšoval polovinu brněnského populačního ročníku, teprve v roce 1941 došlo k vynucené redukci česky studujících na polovinu. I tyto protektorátní počty však poskytovaly lepší příležitost získat všeobecně zaměřené středoškolské vzdělání, než mají v důsledku uplatňovaných koncepcí omezování gymnázií brněnské děti dnes.

Převzdělanosti se nemusíme obávat. Změny našeho vzdělávacího systému by měly naopak všeobecné vzdělání v co nejvyšší míře podporovat a usilovat o vnitřní zkvalitnění i zlepšení motivací žáků tam, kde výsledky neodpovídají mezinárodním srovnáním. Omezování možností dosahovat vyššího vzdělání by mělo negativní důsledky jak v oblasti přípravy na profesní uplatnění, tak v omezení dopadů vzdělání jako faktoru posilujícího společenskou spravedlnost.

Jiří Zlatuška,
ředitel Centra vzdělávání,
výzkumu a inovací
v informačních
a komunikačních
technologiích FI MU

